

Воднік К.Ю.,
НУ “Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого”,
стажист-дослідник кафедри історії держави
і права України і зарубіжних країн

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗЕМСЬКИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Серед актуальних питань сьогодення є проведення реформи системи охорони здоров'я. В організації системи медичного обслуговування населення може бути корисним використання досвіду таких органів місцевого самоврядування Російської імперії як земства. Засновані у другій половині ХІХ ст., земства існували і ефективно працювали як вдалий управлінський механізм зі здатністю до самовдосконалення. Саме на земську медицину було покладено вирішення особливо гострих питань, пов'язаних із наданням медичної допомоги населенню в українських губерніях наприкінці ХІХ- початку ХХ ст.ст. Земства накопичили значний досвід відносно підходів до розв'язання місцевих проблем, в тому числі у сфері охорони здоров'я населення: була створена мережа лікарень, лікарських дільниць та фельдшерських пунктів, розроблена система протиепідемічних заходів, проводилась санітарно-просвітницька робота серед селянства.

За територіальним принципом земські медичні заклади поділялись на губернські і повітові. Наприкінці ХІХ ст. до губернських належали губернська земська лікарня, лікарня психічно хворих, губернська аптека, фармацевтична лабораторія, фельдшерська й акушерська школи та віспове відділення. Основними земськими медичними закладами, які провадили лікування хворих, були лікарні й фельдшерські пункти. Територію повітів було поділено на земські лікарняні дільниці. Законодавство не встановлювало територію й чисельність населення, яке їй належить обслуговувати, що було певним недоліком та ускладнювало роботу лікарів.

Діяльність земських медичних закладів регламентувалася значною кількістю нормативно-правових актів, які поділялися на декілька груп. Першу групу складали імператорські законодавчі акти, насамперед, це Положення про губернські і повітові земські установи 1864р. й 1890р. Статті цих Положень до функцій органів земського самоврядування, поруч з іншими, відносили й питання охорони здоров'я. На земства покладалося формування персоналу медичних закладів, організація щеплень проти віспи та ін. Основним законодавчим актом, який визначав діяльність земств у

галузі медицини, був Статут лікувальних закладів 1893 р. До другої групи відносилися загальноімперські нормативно-правові акти Державної ради, Сенату, Комітету міністрів і Ради міністрів. До наступної групи належали циркуляри центральних органів управління: Міністерства внутрішніх справ, Міністерства фінансів, Медичного департаменту, Головного лікарського інспектора. Локальні нормативно-правові акти склали четверту групу, яка об'єднувала циркуляри й розпорядження губернаторів і губернських по земських і міських справах присутствій (з 1892 р.), губернських лікувальних відділів і повітових лікувальних управ.

До локальних нормативно-правових актів слід віднести постанови губернських і повітових земських зборів, які регламентували діяльність земських медичних закладів і їх службовців, устанавлювали заходи для боротьби з епідеміями. Правила та інструкції визначали права та обов'язки земського медичного персоналу.

До установ, які забезпечували функціонування закладів охорони здоров'я, належали губернські й повітові земські збори та губернські й повітові земські управи. Земські збори - місцевий орган, який приймав земські нормативно-правові акти, вирішував питання створення земських медичних закладів, їх фінансування, встановлював штати, ухвалював рішення про проведення санітарно-епідеміологічних заходів, формував спеціальні медичні й санітарні комісії й ради при управах. Губернські й повітові земські збори мали право розглядати урядові законопроекти і вносити до них свої пропозиції або звертатися до уряду з клопотанням про введення у дію певних нормативних актів або, навпаки, про відкладення строку їх впровадження. Земська управа - виконавчий орган земського самоврядування, якому належало право призначати й звільняти земських службовців, здійснювати управління земськими медичними закладами й контролювати їх діяльність, встановлювати форми діловодства.

Безпосереднє управління земськими лікувальними закладами за Статутом лікувальних закладів 1893 р. здійснювали головний лікар і правління лікарні, до складу правління входили головний лікар і два лікарі. Контроль і нагляд за діяльністю земських медичних установ і земських зборів та управи в галузі охорони здоров'я покладався на Міністерство внутрішніх справ.

Лікування було безкоштовним, лише деякі земства збирали незначну оплату. Організацію та управління діяльності медичних закладів земства фінансували за рахунок окремих податків, прибутків із земських підприємств і маєтностей та з відрахувань із загальнодержавного скарбу.

За період свого існування (кінець XIX- початок XX ст.ст.)

земства довели свою життєздатність як досить ефективна модель місцевого управління. Протягом часу діяльності земств в галузі охорони здоров'я збільшилася кількість медичних закладів, покращились кадрове забезпечення медичним персоналом і матеріальне оснащення лікарських установ. Незважаючи на певні недоліки, досвід, накопичений земською медициною, може бути використаний в організації сучасної системи охорони здоров'я.

**Гоцуляк С.Л.,
НУ "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого",
здобувач**

САНІТАРНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ ЗА ЧАСІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Звернення до історичного досвіду правової регламентації медичної діяльності в Російській імперії видається цілком виправданим, так як розгляд в історичному контексті правового регулювання лікарсько-санітарної справи не в настільки віддаленому історичному періоді дозволяє отримати більш чітке уявлення про напрямки, за якими розвивається законодавство, та відбувається процес реформування органів управління охороною здоров'я, і про результати проведених реформ.

Слід відзначити відсутність історико-правових досліджень, які б стосувалися процесу реформування законодавства, регулюючого діяльність лікарів, лікувальних установ, системи органів управління лікарсько-санітарною діяльністю проблем співвідношення державної та місцевої компетенції в справі охорони здоров'я населення Російської імперії в період земської реформи. Історики медицини в своїх дослідженнях практично не торкаються питання правового регулювання медичної діяльності. Вони лише висвітлюють загальні питання про нормативну базу охорони здоров'я досліджуваного періоду.

Що стосується українських губерній, то у зв'язку з повним входженням до Російської імперії тут діяли норми російського законодавства. Це перш за все була інструкція "Про упорядкування лікарських управ" від 19 січня 1797 році, на якій ґрунтувалася діяльність лікарських управ. Лікарські управи створені були як органи нагляду за військовими шпиталями і лише у вигляді додаткової функції на них було покладено піклування про здоров'я цілої губернії. Укладачі інструкції 1797 року усвідомлювали, що лікарів в Російській імперії було вельми мало, і тому не тільки покладали на трьох членів лікарської управи обов'язок мати нагляд за лікарнями, виконувати функції судової медицини, але і вимагали,